

Ireneusz Płuska, Marian Paciorek, Krystyn Koziel

Konserwacja ceglanych fasad gotyckiego kościoła św. Marka w Krakowie

Ochrona Zabytków 48/1 (188), 46-49

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ireneusz Płuska
Marian Paciorek
Krystyn Koziół

KONSERWACJA CEGLANYCH FASAD GOTYCKIEGO KOŚCIOŁA ŚW. MARKA W KRAKOWIE

Kościół pod wezwaniem św. Marka stanowi cenny zabytek architektury ceglanej późnego gotyku w Krakowie. Najwcześniejsze prezbiterium o wątku wendyjskim, ufundowane przez Bolesława Wstydliwego, pochodzi z XIII w. Do niego dobudowano w okresie od XV do XVII w. nawę, absydę i wieżę. Kościół jest halowy o nawach równej wysokości, szczyty artykułowane są wąskimi wnękami. Przetrwiał cztery wielkie pożary i chociaż po każdym był remontowany, nie zmienił znacząco swojego wyglądu. W okresie przemian urbanistycznych, szczególnie w XIX wieku, zna-

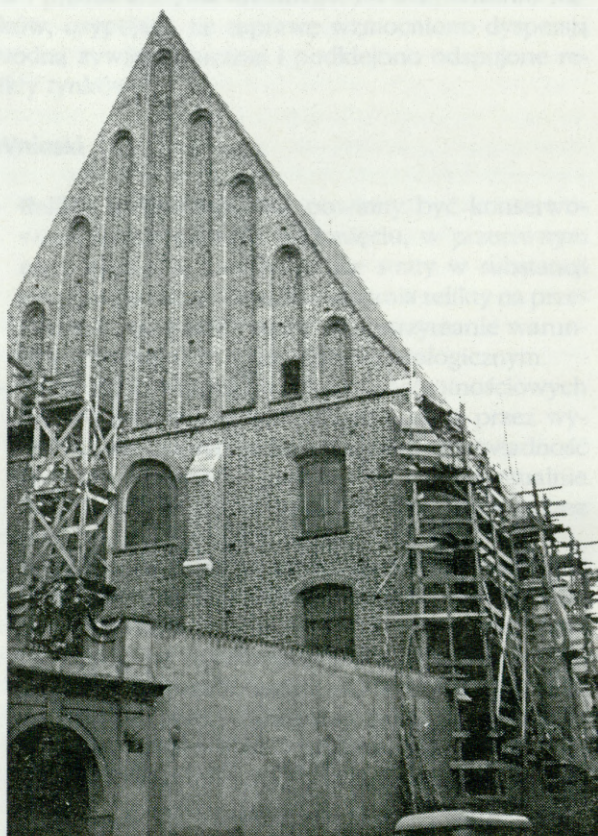
lazł się w zwartej zabudowie miejskiej, wkomponowany w narożnik ulic św. Marka i Sławkowskiej. Stanowi organiczną całość tego zakątku miasta, wartościowy widokowo i dekoracyjny motyw urbanistyczny. O specyficznym wyglądzie budowli stanowi surowa bryła z charakterystyczną ciemno wypaloną i chropawą cegłą, tzw. kopiałką.

Na podstawie stanu zachowania poszczególnych części obiektu oraz przeprowadzonych badań laboratoryjnych¹ podstawowych materiałów określono zasadnicze procesy destrukcyjne, które doprowadziły do daleko

1. Kościół św. Marka w Krakowie. Widok ogólny kościoła od strony wschodniej w ostatniej fazie konserwacji

1. The church of St. Mark in Cracow. General view of the church from the east during the last stage of conservation

2. Kościół św. Marka w Krakowie. Widok ogólny kościoła od strony zachodniej w ostatniej fazie konserwacji

2. The church of St. Mark in Cracow. General view of the church from the west during the last stage of conservation

1. Badania laboratoryjne wykonał mgr Paweł Karaszkiwicz w Pracowni Chemii Konserwatorskiej Wydziału Konserwacji i Restauracji

Dzieł Sztuki ASP w Krakowie.

posuniętego zniszczenia. Rozpoznanie historycznych nawarstwień pozwoliło na określenie zasięgu inżynierii konserwatorskiej, wyeksponowanie wątków ceglanych i detali kamiennych oraz właściwą ich aranżację.

Generalnym założeniem konserwatorskim było wykonanie konserwacji zachowawczej, w wyniku której utrzymany został oryginalny, zbliżony do pierwotnego, wygląd estetyczny fasad kościoła.

Prawidłowo przeprowadzona kompleksowa konserwacja² wymagała:

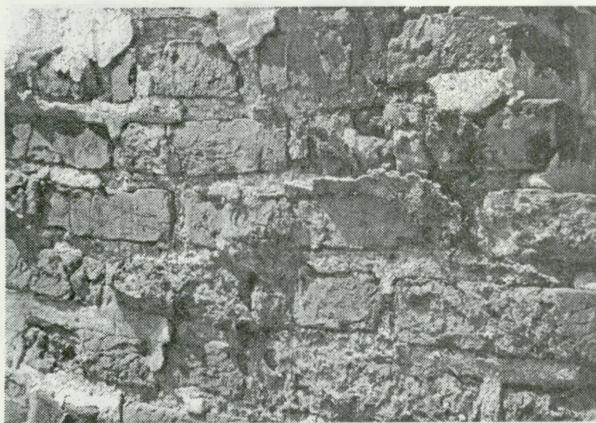
- rozpoznania archeologicznego historycznych komór grobowych,
- prac o charakterze inżynierijno-konstrukcyjnym i budowlanym,
- technicznego wzmocnienia i zabezpieczenia zabytkowych materiałów metodami konserwatorskimi,
- szczegółowego opracowania estetycznego różnorodnych elementów obiektu w ramach konserwacji estetycznej.

Rozpoznanie archeologiczne³ miało na celu identyfikację historycznych pochówków i komór grobowych w pobliżu posadowienia fundamentów kościoła. Oprócz wartości poznawczych wykopy miały dać odpowiedź na pytanie — czy wykonując prace konserwatorskie w pobliżu fundamentów nie zniszczy się historycznych warstw kulturowych?

Prace inżynierijno-budowlane polegały na wykonaniu izolacji pionowej fundamentów południowych ścian najsilniej zawilgoconych. Wykonano gruntowną reperację drewnianej więźby dachowej. Całkowicie wymieniono pokrycie dachowe na nową, jakościowo dobrą dachówkę, tzw. karpiówkę.

Wzmocniono konstrukcyjnie⁴ mocno spękane i odchylone od pionu szczyty kościoła i ściany. Zastosowano metodę kotew metalowych, specjalnie opracowaną i zróżnicowaną dla poszczególnych części budowli. Gniazda montażowe kotew są niewidoczne na zewnętrznych murach, ponieważ zostały zamaskowane naśladowczo wątkiem ceglany. Wykluczono zastosowanie blachy do zabezpieczeń skarp, gzymsów i podokienników. Uznano, że jest to materiał nieodpowiedni i kolidujący z założeniami estetycznymi konserwacji obiektu, usunięto więc większość elementów metalowych dodanych w poprzednich renowacjach. Materiały ceramiczne i drobne akcenty z białego kamienia jurajskiego (il. 1) nadają specyficzny charakter budowli. Gzymsy i parapety oraz nakrywy skarp zrekonstruowano dachówkami odzyskanymi z rozbiórki lub ceglami tam, gdzie one historycznie występowały.

2. Całość prac konserwatorskich wykonywana była przez Pracownię Usług Konserwatorskich „Obiekty Zabytkowe” s.c. Irena Konopka i Maria Dziuba-Filipowicz, Kraków, ul. Sławkowska 12.

3. Kościół św. Marka w Krakowie. Stan przed konserwacją — zniszczony wątek ceglany (fragment)

3. The church of St. Mark in Cracow. State prior to conservation — a damaged brick fragment

4. Kościół św. Marka w Krakowie. Stan w trakcie usuwania szkodliwych nawarstwień z powierzchni cegiel

4. The church of St. Mark in Cracow. State during the removal of damaging layers from the surface of the bricks

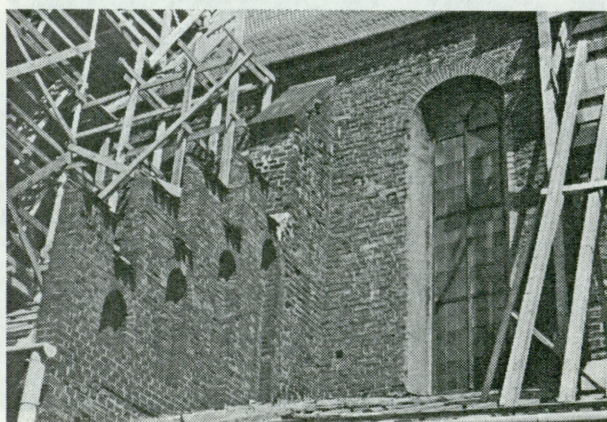
3. Prace archeologiczne prowadził mgr Marian Myszka.

4. Specjalistyczne projekty inżynierijno-budowlane opracował do realizacji mgr inż. Henryk Schoen.

5. Kościół św. Marka w Krakowie. Stan po konserwacji. Sposób fugowania wątków ceglanych — rekonstrukcja formy i składu zaprawy

5. The church of St. Mark in Cracow. State after conservation. The pointing of brick fragments — reconstruction of the form and composition of the mortar

6. Kościół św. Marka w Krakowie. Południowa fasada prezbiterium i muru krenelazowego kaplicy św. Zofii. Stan przed konserwacją — widoczne zniszczenia ścian i przemurowane glify okienne

6. The church of St. Mark in Cracow. The southern facade of the presbytery and the crenellation of the chapel of St. Sophie. State prior to conservation — visible damage of walls and walled up window reveals

Zasadnicze znaczenie dla budowli i jej estetyki miała konserwacja ceglanych fasad (il. 1, 2). Generalnie zachowano układ historyczny wszystkich wątków ceglanych i występujących w nich różnych formatów i rodzajów cegieł⁵.

Biorąc pod uwagę charakter materiałów występujących na obiekcie oraz ich stan zachowania (il. 3) wykonano wiele czynności technicznych z zastosowaniem różnych rozwiązań estetycznych. Usunięto parą wodną pod ciśnieniem czarne, szkodliwe nawarstwienia (il. 4) bez naruszenia powstałej na cegle oryginalnej patyny i tzw. spieku powierzchni. Podstawowym warunkiem było zachowanie charakterystycznego ciemnego koloru cegły. Uzupełniono ubytki wątku i cegieł głęboko zmurszałych cegłami uzyskanymi z rozbiórki, wyselekcjonowanymi, odsolonymi i dobrze wysuszonymi. Mniejsze ubytki cegieł uzupełniono masą sztucznej cegły, naśladowując jej kolor i fakturę. Nowe fugowanie wykonano masą mineralną powtarzającą skład zaprawy pierwotnej z charakterystycznymi wtrąceniami grudek węgla wapnia i węgla drzewnego (il. 5), z opracowaniem naśladowczym formy spoin. Na ścianach korpusu kościoła kształtowano formę fug płasko poniżej lica cegieł. Fugi na ścianach wieży, kaplicy i kruchty opracowano w formie wystających tasiemek. Delikatnie rysujące się na ścianach fugowania podkreślają specyficzny rytm i koloryt ceglanych fasad.

Odrębnego potraktowania konserwatorskiego wymagały XIX-wieczne przemurowania ościeży okien. Ościeża naśladowują wątek ceglany przez wyrysowanie fug i namalowanie farbą układu cegieł na powierzchni tynku (il. 6). Zachowano formę okien z charakterystycznym dla XIX wieku sposobem pokazania wątku ceglanego w ościeżach.

Całkowicie zmieniono wygląd estetyczny części cokołowej fasady południowej. Usunięto późniejsze, mocno skorodowane i zasolone płyty piaskowcowe, które wymieniono na nieregularny wątek z łamanego kamienia jurajskiego. Przywrócono zatem pierwotny, reprezentacyjny portal główny.

Całość fasad poddana została zabiegowi impregnacji strukturalnej. Zabieg ten przywrócił pierwotne własności wytrzymałościowe cegły. Zabezpieczenie powierzchni przed agresywnym działaniem szkodliwych substancji z powietrza uzyskano w procesie hydrofobizacji.

W wyniku przeprowadzonych kompleksowych badań oraz zastosowanej technologii i techniki konserwatorskiej, uzyskano zbliżony do pierwotnego wygląd estetyczny bryły całości kościoła. Aranzacja fasad polegała na przywróceniu gotyckich form poszczegół-

5. Rozwarstwienia historycznych wątków ceglanych wykonał mgr inż. arch. Waldemar Niewalda.

nym detalom architektonicznym w ich właściwych proporcjach. Estetykę tworzy również swoisty koloryt cegieł, podkreślony rytmem jasnougrowych fug i akcentami białego kamienia jurajskiego. Wyeksponowano wszystkie historyczne zmiany wątków ceglanych, które nie naruszają ogólnej bryły gotyckiej budowli.

Konserwacja kościoła św. Marka w Krakowie jest rzadkim w Polsce przykładem kompleksowego potraktowania całości problemów związanych z odnową zabytku. Na ogólny efekt złożyła się współpraca

specjalistów z kilku dziedzin wspomagających konserwację.

Bibliografia

1. *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, Miasto Kraków*, T. IV część III, *Kościóły i klasztory, Śródmieście*, Warszawa 1978, s. 33-37.
2. J. Galer, *Nowoczesne cegielnictwo*, Lwów 1927.
3. A. Rusiecki, J. Raabe, *Pracownia technologiczna ceramiki*, Warszawa 1986.

The Conservation of the Brick Façades of the Gothic Church of St. Mark in Cracow

The conservation of decayed brick-stone façades has been proceeded by laboratory investigations as well as by a diagnosis of the causes of destruction. Descriptive, photographic and drawing documentation has been carried out. The first stage of the work consisted of archeological excavations conducted in the vicinity of the church. A series of construction-building operations of prophylactic importance has been conducted. All historical stratifications have been distinguished. The loss of bricks has been supplemented on the basis of mineral components, and the joints have been reconstructed following original forms, surface

quality and colouring. The mediaeval stone socle of the church was reconstructed. A whole brick weft has been structurally consolidated and hydrophobized. A suitable aesthetic arrangement has been achieved through the removal of foreign and stylistically jarring material which was replaced with technologically new and aesthetically integral elements. The Gothic church of St. Mark is an example of a complex approach to technical and aesthetic conservation which involves the participation of experts representing different fields.